

Adatok Kovászna (Háromszék) megye római és népvándorlás korához

Délkelet-Erdély, nevezetesen Kovászna (Háromszék) megye római, valamint népvándorláskori története iránt már a 20. század elején megvolt az érdeklődés mind a Székely Nemzeti Múzeum, mind a kolozsvári Erdélyi Múzeum részéről. A Székely Nemzeti Múzeum múzeumőre, később igazgatója, Csutak Vilmos, dr. László Ferenc múzeumőr társával együtt 1909-1910-ben ásatást végzett a komollói római táborban.¹ Az ásatást a közbejött első világháború eseményei miatt nem tudták folytatni. A római tábor feltárására a Székely Nemzeti Múzeum részéről csak 1942-ben volt újból lehetőség.² A tábor újra feltárását, az előző kutatások megállapításainak az ellenőrzését 1949-ben C. Daicovicu kolozsvári egyetemi tanár végezte el két egyetemi hallgató segítségével, a Román Tudományos Akadémia azévi kutatási tervének a keretében.³ A Csutak Vilmos által vezetett ásatás egy feliratos kő darabját, egy ezüst fibulát, valamint két római tégladarabját hozta felszínre, ezeken étetés előtt a következő betűket karcolták be: S C C és C E (3/1-2. ábra). A bekarcolt betűk megfejtésére egyelőre nincs semmi adat. Lehet gondolni a C(ohors) E(turacorum) S(agitatorium) nevű csapattestre, ez Kr.u. a második század folyamán Dáciában tartózkodott⁴, de jelenléte Komollón nincs eléggé bizonyítva.

Az 1942-ben végzett ásatás a tábort építő csapattest nevét egy töredékes téglabélyeg alapján tisztázta, ugyanis ez azonosítható volt a berecki római táborból ismert cohors I Hispanorum (veterana quingenaria) csapattest téglabélyegével (3/3. ábra).⁵ A tábor építésénél alkalmazkodtak a

terepfelszín alakjához, s ezért a négyszögű tábor keleti oldala rövidebb mint a nyugati. Méretei: 70x70 m. Az ásatás alkalmával előkerült érmék közül időrendben Philippus Pater (Kr.u. 244-249) császár ezüst denarius az utolsó. A táborban talált római kerámián kívül volt még kézzel készített (4/12-16. ábra) valamint koronon készült besímtott hálós díszítésű füles edény is⁶. Ezek 4. századi gót edények. A fegyverek közül említésre érdemes egy vastör s egy fém pikkelyekből készült páncéling darabja (lorica squamata) (4/9-11. ábra).

Az Ojtozi szoros bejáratánál van a berecki római tábor, ahol a sokat vitatott keleti védelmi rendszer, a "limes" kérdéseinek az eldöntésére⁷ E. Panaitescu kolozsvári egyetemi tanár végzett ásatást az 1920-as évek második felében.⁸ Megállapítja a tábor formáját és méreteit (180x160 m), valamint a rendeltetését.

1942-ben Paulovics István budapesti egyetemi tanár bejárja Dácia keleti határvonalát, és megvizsgálja Háromszék megye területén az oltszemi, a komollói, a berecki, valamint a feltételezett baróti tábor helyét.⁹

A berecki tábor M. Macrea vezetése alatt 1950-ben egy munkaközösség újból megássa.¹⁰ A két ásatás alkalmával előkerült bélyeges téglák szerint két csapattest építette a tábort, mégpedig a cohors I Bracaraugustanorum és a cohors I Hispanorum veterana. Rajtuk kívül a szakirodalom még a cohors IIII Hispanorum equitata és a legio IIII Flavia egyik osztagának ittlétét jelzi.¹¹ Ezek itteni tartózkodása kérdéses (Wagner, Die Dislokation der röm. Auxiliarformationen..., 99.). A Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében csak a cohors I Hispanorum és a cohors I Bracaraugustanorum csapattestek bélyeges téglái találhatóak (3/4-5. ábra). A gyűjteményben lévő legio XIII Gemina bélyeges téglájának a Berecken való előfordulása sem bizonyítható (3/6. ábra). A tábor jelentőségéről s a helyiség római nevééről (Angustia) R. Vulpe értekezik.¹²

Az Ojtoz patakában, a szoros külső bejáratánál talált bélyeges téglák származási helye, melyet még a középkori Rákóczi várral is összefüggésbe hoztak¹³, megoldódott. 1981-ben Ojtoz községtől körülbelül 2 kilométerre, az országút baloldalán folyó Ojtoz patakán át egy erdei utat

építettek. A patak északkeleti magas partját átvágták és egy négyszögű római őrtorony egyik falát a nyugati oldalon lebontották. A torony belsejéből a cohors I Hispanorum és a cohors I Bracaraugustanorum csapattestek bélyeges téglái kerültek elő. A Székely Nemzeti Múzeum szakemberei, akiket értesítettek a téglák előfordulásáról, a leletmentő ásatást elvégezték. Az őrtorony a patak magas partján van, északkelet irányú lapos tetejű magaslaton, melynek nyugati oldalán egy másik patak, a Tölgyes pataka folyik. A két patak összefolyásánál építették a rómaiak az őrtornyot, mégpedig a patakok összefolyásától 120 méterre, a szoros külső bejáratánál. A torony falvastagsága 2 m, a keleti fal, mely épen maradt, kívülről mérve 7 m hosszú, a többi oldal is ilyen méretű kellett, hogy legyen, vagyis a mérete: 7x7 m, a belső mérete, 3x5 m (2. ábra). A tábor és az őrtorony között hegygerinc emelkedik, ez feltételezi egy közbeeső másik őrtorony létezését is a hegygerincen.

Háromszék megye keleti részén, Nagyborosnyón, egy magaslaton vannak egy római tábornak a romjai, melynek létezését a szakemberek sokáig kétségbe vonták. Szilágyi János budapesti régész a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében levő bélyeges téгла (4/8. ábra) alapján Nagyborosnyón egy római tábor létezését elfogadja, de a bélyeges téгла bélyegét tévesen ala Pannoniorum-ként oldja fel, bár nem zárja ki az ala I Palmyrenorum feloldást sem.¹⁴

Paulovics Nagyborosnyót, mint római táborhelyet, meg sem említi, C. Daicovicium pedig tagadja a tábor létezését.¹⁵

Csutak Vilmos és László Ferenc felszíni kutatást végeztek Nagyborosnyón, s gyűjtésük eredményeként a múzeum a fent említett bélyeges téglával gyarapodott. A táborhelyet, méreteit, valamint az ott állomásozott csapattestek nevét a Székely Nemzeti Múzeum 1973-1974-es évi ásatásai révén sikerült megállapítani.¹⁷ A tábor alakja hosszényszögű volt (90x70 m), falának vastagsága 1,35 m. Az ásatások folyamán a következő csapattestek téglabélyegei kerültek elő: 1. (AL)A GALL, feloldása ala I Gallorum (7/4. ábra). Ennek a csapattestnek a bélyeges téglája előkerült még a község területén és a közeli Réty község Telek nevű helyén.¹⁸ 2. (C)OH IBRAC, feloldása: co-

hors I Bracaraugustanorum (7/5. ábra). 3. CCH III G, feloldása: cohors III Gallorum (7/3. ábra). 4. AL PALM, feloldása: ala Palmyrenorum (8/6.).

A tábor délkeleti sarkában a falba beépítve került elő az ala I Latobitorum parancsnoka által Hadrianus császárnak állított emlékmű feliratos alapköve (10/2a-2b. ábra). Ez a kelta lovas csapattest Dáciában eddig még ismeretlen volt. Egy gyalogos egysége ennek a kelta nemzetiségű népnek a Rajna vidékéről, Colonia Agrippina-Kölnből ismeretes. Ez a lovas csapattest volt a tábor építője, itt állomásozott még a többi felsorolt csapattest. Időrendben az ala Palmyrenorum volt az utolsó, mely a táborot védte.

Az Ölt völgyében, Oltszemen, a folyó jobb partján levő magaslaton, a Mikó kastély területén vannak a római tábor romjai. Ezeket még Benkő József a múlt században észrevehető állapotban látta.¹⁹ 1949-ben a C. Daicovicium által vezetett munkaközösség a kastély területén egy kutató árkot húzott, s megállapította a tábor helyét, melyet már Paulovics is megvizsgált.²⁰ A tábor feltárását a Székely Nemzeti Múzeum szakemberei végezték el, az 1968-79²¹, valamint 1987-1988 évek²² folyamán. A tábor méretei: 142x92,5 m. Az ásatások folyamán nem került elő feliratos emlék, bélyeges téгла, de a tábor közelében talált bélyeges téglákból épített római sír megőrizte a tábor építő csapattest nevét. A téglákon a következő betűk és számok voltak: C IIII B E, ezek többféle megoldásra adnak lehetőséget: C(ohors) IIII BE(ssorum) vagy C(ohors) IIII BE(tavorum) (6/2. ábra). A tábor építésének az idejére támpontul szolgál Traianus császárnak egy katonai barakkban talált verdefényes nágy bronz érme (6/1. ábra).

A felsorolt háromszéki táborok a római Dácia délkeleti határának a védelmét látták el, a Kárpátok átjáró szorosait zárták le. A berecki tábor az Ojtozi-, az oltszemi a Tusnádi-, a nagyborosnyói a Bodzai-szorost, a komollói kis praesidium pedig a Moldovába kivezető hadiutat biztosította. Ennek az erődrendszernek a megépítése már Traianus alatt, a feladása - az érme tanúsága szerint - a 3. század közepén, Gallienus császár (254-268) uralkodása alatt történt. A táboroknak az elhagyása, a frontrövidítés, a gótok és a karpok sorozatos támadásaival van kapcsolatban, akik a 3. század

középen keletről a szorosokon keresztül megszállják az Olt és a Feketeügy völgyét.²³ Ez a magyarázat a komollói táborban talált gót edényeknek, ugyanis itt a rómaiak helyébe a gótok telepednek le. Korai betelepüléseket bizonyítja a sepsiszentgyörgyi Eprestetön talált hamvasztásos gót sír. Ezt a temetési eljárást a gótok csak a korai időben használták. Téves K. Horedtnak az a megállapítása, hogy itt a gótok egy általa "Sepsiszentgyörgyi műveltség"-nek elnevezett műveltséggel rendelkező népet találtak²⁴. Ennek a hipotézisnek ellentmond az Eprestetön talált félkörös fogójú csontfésű (4/10. ábra), egy bronz lemezfibula, meg egy aláhajtott lábú fibula, melyek a település egyik kunyhójából együtt kerültek elő (4/17. és 5/18ab. ábra). Ezek a gótok jellegzetes ékszerei a maroszentannai gót temetőben is.²⁵

A gót betöréssel megszűnik a római pénzforgalom, ezt bizonyítja a Csernátonban 1960-ban talált 80-100 római kis bronz éremből álló éremlelet. A legrégebb érem Gallienus császár (254-268) érme. A római pénzek forgalma Gallienus alatt szűnik meg ezen a vidéken, s csak egy évszázad múlva indul meg újra, ezt bizonyítja a további 4 érem, amelyek a leletből a Csernátoni Tájémuzeum gyűjteményébe kerültek. A négy érem közül három II. Constantinusé (323-361), egy pedig Constantius Gallus-é (351-354). A sepsiszentgyörgyi, kilyéni és rétyi gót településeken is II. Constantinus érmei kerültek elő. Csernátonban az éremleteken kívül egy csontvázas sír is bizonyítja a gótok itteni letelepedését. A gótok a 4. század végén a hunok nyomására elhagyják az Olt és a Feketeügy völgyében levő településeket. Ezt bizonyítja a Tekerőpatakon elásott kincslelet, melyet Gratianis (367-383) arany érmei 376-ra datálnak, valamint II. Valentinianus (375-392) Torján talált bronz érme.

A gótok helyét a gepidák foglalják el, akik mint a hunok szövetségesei Délkelet-Erdélyt is megszállják. Ennek bizonyítéka a kézdipolyáni település alsó szintje, ahol az egyik kunyhóban egy ujjas bronz- és egy aláhajtottlábú bizánci fibula, egy egysorfogas csontfésű és bepecsételt díszítésű edények kerültek elő (4/1a-5., 9/1a-1b. ábra). Ezek mind a gepidák anyagi műveltségének az emlékei.

A 6. században a gepidák településére rátelepednek a keleti szlávok, az antok, akiket az avarok hoznak magukkal. Ezek a Keleti-Kárpátok szorosain keresztül, Moldovából (Izvoare) jönnek, s telepednek le az Olt és a Feketeügy völgyében.²⁶ Településeik ismeretesek a következő helyiségekből: Szotyor, Sepsiszentgyörgy, Angyalos, Csernáton, Kézdipolyán és Torja. A kézzel készített, perem nélküli edények, amelyek Csernátonban (12/4. ábra), valamint Kézdipolyánon (12/3. ábra) kerültek elő, az ősi szláv kerámiára jellemzők, és ismeretesek az oroszországi 6-7. századi szláv településekről²⁷.

A Kézdipolyáni település több szintű, és az időtartama a 4. századtól átnyúlik a 9-10. századba. A 26. számú kunyhóból előkerült besimított rácos mintájú (12/2. ábra), valamint a hengeres testű, mély vízszintes vonalakkal díszített edény (12/1. ábra) bolgár eredetű. Az újabb bolgár és magyar kutatások bebizonyították, hogy Omurtag bolgár kán (816-831) Erdélyt is birodalmához csatolta.²⁸ A bolgárok délkelet-erdélyi uralmát bizonyítják a csernátoni 9-10. századi szláv-bolgár településen talált besimított rácos mintájú edények²⁹, valamint egy bizánci éremlelet³⁰ is (5/20. ábra), mely IX. Bizantin bizánci császár bronz érmével végződik³⁰. Ennek a településnek a kerámiája különbözik a kézdipolyáni és a csernátoni 6-7. századi szláv kerámiától. Az éremlelet tanúsága szerint a település megszűnése a 9. század közepére tehető. Ez lehet az időpontja az itteni bolgár uralom megszűnésének is, amelynek a magyarok vetnek véget.

Háromszék megye területén a magyar honfoglalás kezdetét jelzi a Sepsiszentgyörgyön, az Eprestetön talált bizánci karddal eltemetett magyar lovas sírja³¹, valamint Eresztevényen a Zádogostetön előkerült lovassír kengyele és lándzsája³². Ezek a sírok mind 10. század elejiek. A 11. század második felében az Olt és a Feketeügy völgyét a magyarok már tömegesen lakják, amit bizonyítanak a kilyéni, a sepsiszentgyörgyi (Bedeháza), angyalosi, rétyi, csernátoni és torjai 11-13. századi magyar települések³³, és a zabolai és petőfalvi 11-13. századi magyar temetők³⁴. Ezeknek a temetőknek a megszűnése a 13. század

elején az 1241-es tatár betöréssel hozható összefüggésbe.

A 12. század második felében, a 13. század elején a székelyek telepednek le ezen a vidéken, ők veszik át az itt levő magyar népességtől a keleti határvédelmet. A magyar királyság a határt kitolja a Kárpátok külső oldalára, ezt bizonyítja a moldovai Piatra Neamț (Karácsonykő) melletti magyar 12. századi erődítmény-település, a Bâta Doamnei nevezetű magaslaton. Ezen a helyen egy magyar faerődítmény, félköríves apszisú templom romjai, és a hozzátartozó temető kerültek elő, utóbbiba a halottakat S végű hajkarikával temették el.³⁵ A temetőt és az erődítményt II. Béla magyar király érme a 12. század végére, a 13. század elejére datálja. A határvédelemben a magyarokon, székelyeken kívül az idetelepített besenyők is részt vettek. Ezt bizonyítja Sepsibesenyő falu neve, valamint a Torja-Karatnán feltárt besenyő település³⁶.

A korai magyar betelepülők és a székelyek szellemi és anyagi kultúrája annyira azonos, hogy csak kronológiailag követhetjük, melyik telepítés, vagy temető korai magyar, és melyik székely. A 11-13. századi települések, mint a kilyéni, a sepsiszentgyörgyi (Bedeháza), a rétyi, az angyalosí, a Csernátonban a Domokos-(Tájmúzeum) és a Cseh-(Haszmann-) kúriák területén találhatók, valamint Torján a Torja patak bal parti magaslatán (Vármegye) levő, az első foglalkozókhoz, a magyarokhoz tartoznak. Ez utóbbi, a 10. századra jellemző edény darabján égetés előtt bekarcolt rovásjelek voltak, ez a bizonyítéka annak, hogy a magyarok is használták a "rovásírást". Ezek a településeken sok a cserépüst, tehát a jellegzetes magyar edény töredék, ezek jelzik a települések korai (11-12. sz.) idejét.

Egy későbbi, a 13. századba tartozik a Torja jobb partján, az Apur kúria kertjében feltárt földbe ásott kelet-nyugat tájolású kunyhó, amelynek boltozatos kemencéjét a kunyhó déli falába ásták.³⁷ A kunyhó méretei: 4x4 m. A kunyhóban talált kerámia között csak egy darab volt egy cserépüstből, a többi edény füles vagy fül nélküli, a fenekén kidomborodó kereszt alakú bélyeggel. A kunyhó leltárához tartozik még három különböző típusú, magyarok által használt nyílhegy, és egy sarkantyú darabja. A kunyhó, típusa, valamint

a benne talált tárgyak alapján, a székelyek hagyatéka, akik ide később jöttek, és nem telepedtek a patak bal partján levő magyar településre.

Ugyancsak székely település Csernátonban a Fülöp Károly kertjében feltárt, a föld felszínén épült kőosztagú ház, amelyben a tűzhelyet kövekkel építették. A települést Nagy Lajos (1342-1382) érme a 14. századra datálja.

A 13. század végére, a 14. század elejére datálható az ozsdolai település, ahol még a félig földbe ásott négyszögű kunyhó, és a falába vájt boltozatos tűzhely megmaradt, de a benne talált kerámia nem hasonlít a 11-13. századi kerámiához. A gyors korongon készült edények fala ívelt, nagy részük füllel van ellátva, a szájuk széles, az egyenes perem bemélyített, s a vállon körbefutó, párhuzamos mélyített vonalak vannak (13/1-7. ábra). Ez a székely település kronológiailag a torjai településnél későbbi.

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a székely települések fejlődését csak a 12. századtól fogva tudjuk nyomon követni. Az a tény, hogy Torjának egy része, melyet ma is "Vármegyének" neveznek, a Szent István király által létesített Fehér megyéhez tartozott, azt bizonyítja, hogy itt a székelyek és a besenyők előtt korai magyar települések voltak. A zabolai és petőfalvi temető sem székely, ezekben itt a 11-12. században letelepedett magyarok temetkeztek.

A magyar honfoglalással és a székelyek letelepedésével véget ért a megyének a római hódítás és népvándorlás kori története. Az itt letelepedett székelység a magyar királyság keretében, évszázadokon át megőrizve ősi nemzetiségi szervezetét, eleget tett hivatásának, védte a magyar királyság keleti határát.

Jegyzetek

1. Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1908-1909 évi állapotáról, 51; Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1910-1911 évi állapotáról, 61.
2. Székely Z., A komolói erődített római tábor, Kolozsvár, 1943, 1-35 lap, 1-10 kép, I-XIV tábla
3. Granița de est a Daciei și triburile libere de la hotarele de răsărit ale Daciei, SCIV, I, anul 1, 1950, 117-118.
4. Szilágyi J. A daciai erődrendszer helyőrségei és a katonai téglabegyek, Diss. Pannonicae, Ser. II. No. 21, 1946, 19.
5. Székely Z., i. m. 21, 10 kép, Szilágyi J. i. m. 10

6 Ibidem, XII, t. 14-16.

7 Buday Á., Limesproblemák, Dolgozatok, 3 (1927), 123-129

8 Panaitescu Em., Le limes dacique, Nouvelles fouilles et nouveaux résultats, Academie Roumanie, Bulletin de la section historique, t. XV, 1929, 76-77

9 Paulovics I., Dacia keleti határvonala, ETI, Kolozsvár, 1944, 60-81.

10 Despre rezultatele cercetărilor întreprinse de șantierul arheologic Sf. Gheorghe-Brețcu 1950, SCIV I., anul II., 1951, 287-296.

11 Szilágyi J., i. m. 18-19.

12 R. Vulpe, Angustia, Klny., 1944, 551-559

13 Paulovics I., i. m. 76, 81.

14 Szilágyi J., i. m. 19, 92, jegyzet.

15 Jelentes a Székely Nemzeti Múzeum 1910 és 1911 évi áll., 1912, 64, 65.

16 Székely, Z., Noi descoperiri din epoca romană din sud-estul Transilvaniei, SCIVA, 3, t. 26, 1975, 343-351; Székely, Z., Contribuții la problema fortificațiilor și formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei, Aluta, VIII-IX, 1976-1977, 53, fig. 5.

17 Idem. Materiale epigrafice din estul Transilvaniei, SCIV, I, anul XIII-XIV, 1963, 165.

18 Benkő, J., Transilvania, I, 1834, 548.

19 Granița de est a Daciei... (i. m.); Paulovics I., i. m.

20 Székely, Z., Castrul roman de la Olteni, Aluta, 1980, 55-75.

21 Idem. Castrul roman de la Olteni, noi rezultate ale cercetărilor de teren din anul 1987-1988, Arheologia Moldovei, XVI, 1993, 279-282; Az oltszei (Olteni) római tábor (Háromszék-Kovácsna megye), 1987-1988. évi ásatások, Communicationes Archaeologicae Hungariae, 1993, 49-55.

22 Idem. Materiale ale culturii Sintana de Mureș din sud-estul Transilvaniei, Aluta, I, 1969, 23-60, 68-69.

23 Horedt K., Siebenbürgen in spätromischer Zeit, Bukarest, 1982, 79-81.

24 Kovács I., A maroszentannai népvándorláskori temető, Dolgozatok, III, 1912, 52 kép, 3 a b, 4.

25 Székely, Z., Slaves anciens dans le sud-est de la Transylvanie, Balcano-Slavica, I, 1971, 55-57.

26 G. L. Smirnova, Frühslawische Siedlung in der Nähe der Gemeinde Nervisk a Dnjester, Pamatky Archeologicke, LI, 1960, 13 kép, 1.

27 Fodor I., Bolgárak a honfoglaláskori Magyarországon, Honismeret, XI évf., 1983, 5. sz., 19.

28 Székely, Z., Sud-estul Transilvaniei în secolele IV-XIV, Marisia XV-XXII, 1985-1992, Pl. XLVII, 6-8.

29 Idem. Contribuții la problema stabilirii secuilor în sud-estul Transilvaniei, Crișia, 1974, 90.

30 Székely Z., Adatok a Székelyföld népvándorláskorához, 1945; Kiss, A., Frühmittelalterliche bizantinische Schwerte im Karpatenbecken, Acta Archaeologica, 39, 1987, 7 kép, 1-4, 206-207.

31 László Gy., A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben, Kvár, 1943, XV t. 3-4.

32 Székely Z., Kora középkori települések a Székelyföldön (XI-XIV-ik század) Veszprémi Történelmi tár, 1990, I. 3-19.

33 Idem, Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben, Korunk Évkönyv, Kvár, 1973, 219-228.

34 Ibidem, 226, Az oltszei (Olteni) római tábor, 2. jegyzet.

35 Idem. Pecenegii în sud-estul Transilvaniei, Aluta, XVII-XVIII, 1986, 197-200.

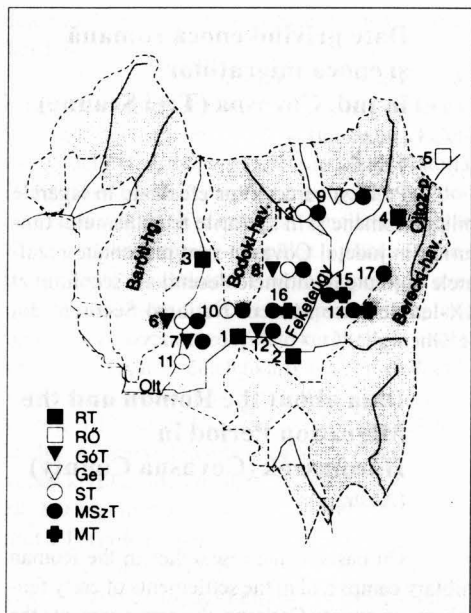
36 Ibidem, 198.

Date privind epoca romană și epoca migrațiilor în jud. Covasna (Trei Scaune) (Rezumat)

Pe baza cercetărilor efectuate în lagărele militare romane și în așezările feudalismului timpuriu din județul Covasna sunt prezentate rezultatele obținute în ultimele decenii ale secolului al XX-lea de către Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe.

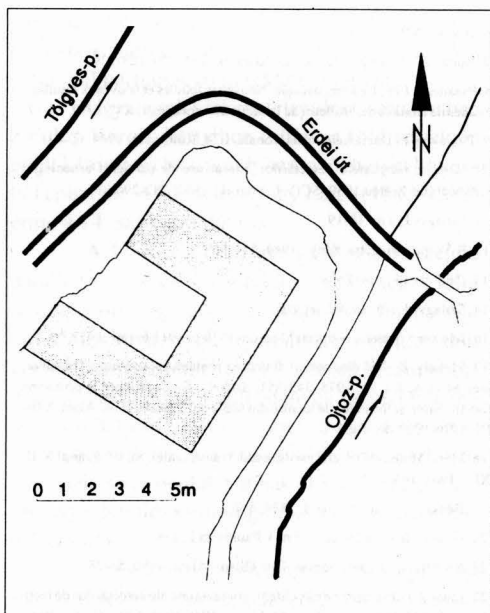
Data about the Roman and the Migration Period in Háromszék (Covasna County) (Abstract)

On basis of the researches in the Roman military camps and in the settlements of early feudalism - in county Covasna, the paper presents the results obtained by the Székely National Museum in Sf. Gheorghe in the last decades of the 20th century.

1. ábra Római- és népvándorlás kori régészeti lelőhelyek, Háromszék

RT- Római tábor, RÓ- Római őrtorony, GóT- Gót település, GeT- Gepida település, ST- Szláv település, MSzT- Magyar-székely település, MT- Magyar temető, 1- Komolló, 2- Nagyborosnyó, 3- Oltzsem, 4- Berecs, 5- Ojtoz, 6- Sepsiszentgyörgy, 7- Kilyén, 8- Csernátó, 9- Kézdiváralya, 10- Angyalos, 11- Szator, 12- Réty, 13- Toria, 14- Zabolá, 15- Petőfalva, 16- Maksa-Eresztevény, 17- Ozsdola

2. ábra Római őrtorony az Ojtozi-szorosban

3. ábra Komolló (1-3), Berecs (4-6)

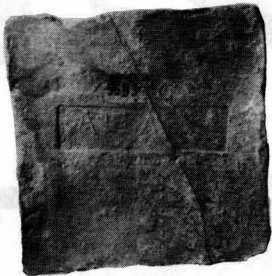
7.

12.

13.

14.

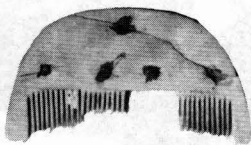

8.

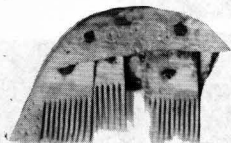

15.

16.

10

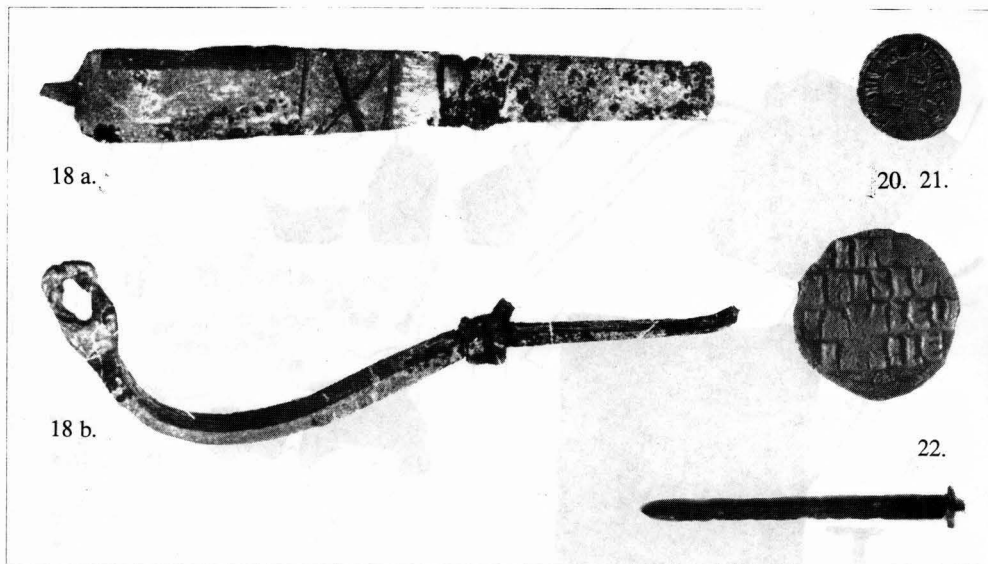

11

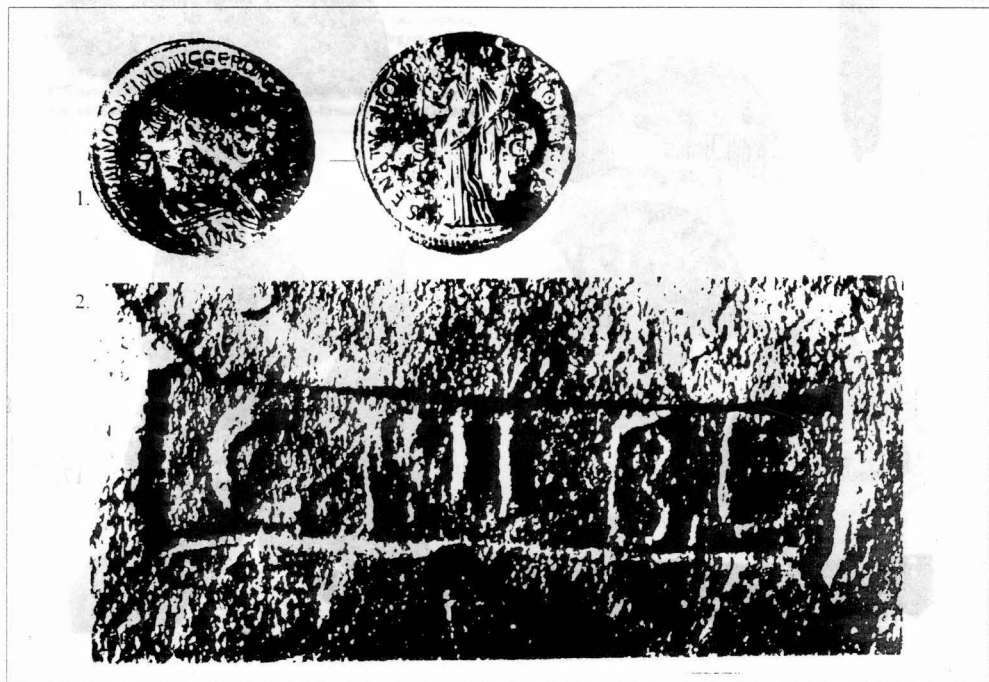

17.

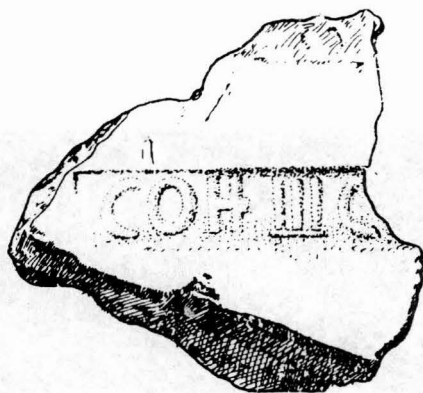

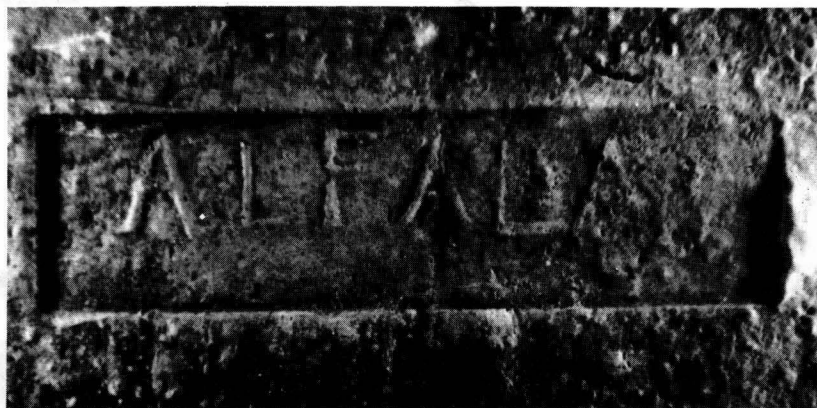
5. ábra Sepsiszentgyörgy, Epres-tető (18 a-22)

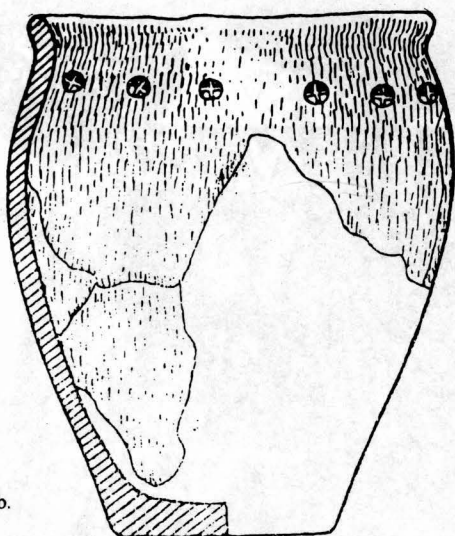
6. ábra Oltzsem (1-2)

6.

8. ábra Nagyborosnyó (€

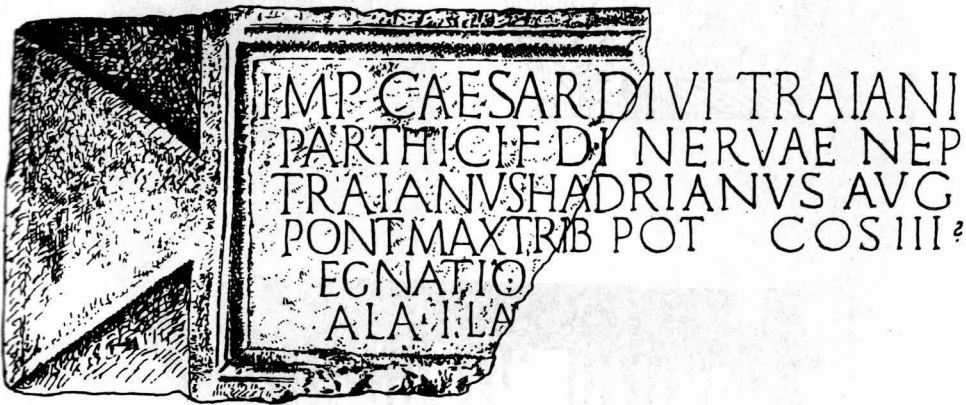

1 a. 1 b.

9. ábra Kézdi-polyán (1a-1b)

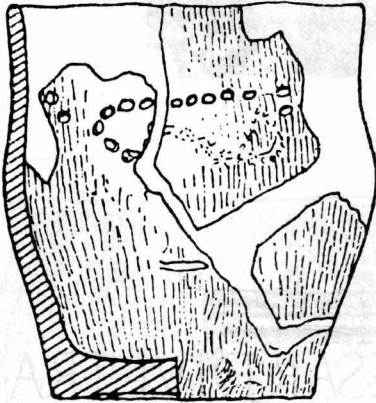
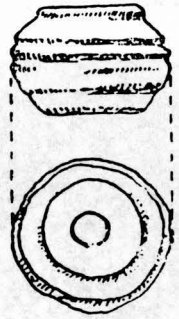
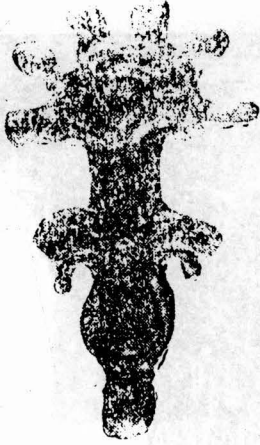

2 a.

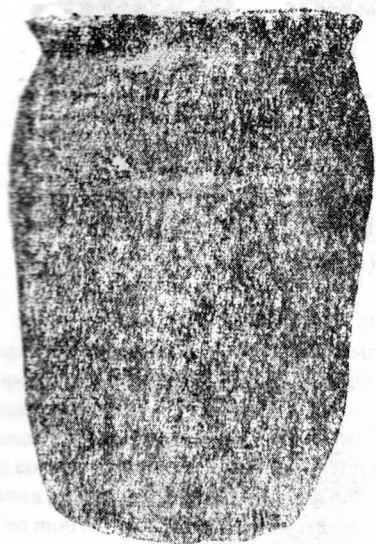

2 b.

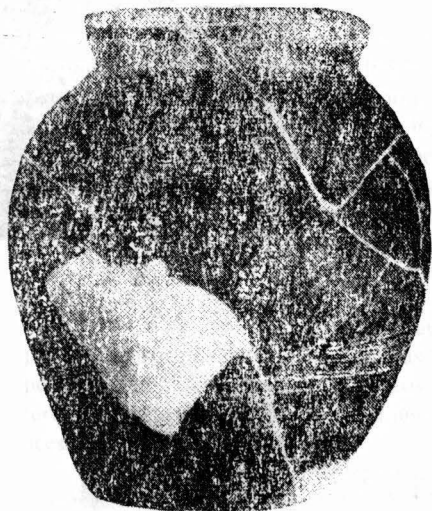
1 a. 1 b.

1.

2.

3.

4.

1. 2. 3.

4. 5.

6. 7.

